CAPITOLUL 9: **DOMENIUL RELATIVEI**

În capitolele 6-8 ne-am ocupat de clasificarea relativelor, acordând atenţie mai ales *joncţiunii relative*. Ultimul capitol al volumului este consacrat *domeniului relativei*, adică Grupului Comp, care conţine, pe lângă elementul relativ, poziţiile de extracţie a relativului şi predicaţia subordonatei.

1. *CATEGORIA RELATIVIZAT. POZIŢII DE EXTRACŢIE A RELATIVIZATORULUI*

Procedăm în continuare la descrierea poziţiilor de extracţie a relativizatorului, examinând în acelaşi timp unele combinaţii (sub aspectul poziţiilor sintactice) între centrul gazdă şi relativă. Nu putem spera să identificăm toate combinaţiile posibile, de aceea le vom prezenta numai pe cele mai frecvente. Rezultatele studiului statistic din *Secţiunea 2* se bazează pe analiza unui corpus restrâns – microcorpusul relativelor completive cu *care* din categoria C (359 de construcţii).

1.1. Poziţia *Subiect*

Relativizatorii extraşi din această poziţie sintactică pot fi: *care*, *cine*, *ce*, *cât*[1], *de*, *oricine*, *orice*, *oricare*, *oricâţi* şi relatorul *ceea ce*.

(1) *G.C., omul* [$_{GC}$ ***care***$_i$ *s-a descalificat* t$_i$ *pe veci, înscriind în rechizitoriu 60.000 de morţi în contul lui Ceauşescu*]. (B01, 311, 49)

(2) [$_{GC}$ ***Cine***$_i$ *n-ajunge* t$_i$ *la struguri*]$_j$ *spune* [$_{GD}$ pro [$_{GC}$ e$_j$]] *că sunt acri.* (C02, 14)

(3) *O enervau chipurile pe care le descoperea pe la geamuri,* [$_{GD}$ *femeia* [$_{GC}$ ***ce***$_i$*-şi chema* t$_i$ *fiul*]]*, automobilele astea din curte.* (B02, 517)

(4) *În* [$_{GD}$ *toţi anii* [$_{GC}$ ***de***$_i$ *trecură* t$_i$]]*, doar din povestirile martorilor la spectacole, ale actorilor şi regizorilor care au colaborat cu centrul am aflat câte ceva (...)* (J03, 627)

(5) [$_{GC}$ ***Câţi***$_i$ *s-au aflat acolo* t$_i$]$_j$, [$_{GD}$ ***toţi*** pro$_j$[$_{GC}$ e$_j$]] *s-au bucurat.*

(6) *Ţepelea răspunde că el nu renunţă la controlul parlamentar,* [$_{GAv}$ e$_j$ [$_{GC}$ ***orice*** *ar fi* t$_i$]]$_j$. (B01, 170, 27)

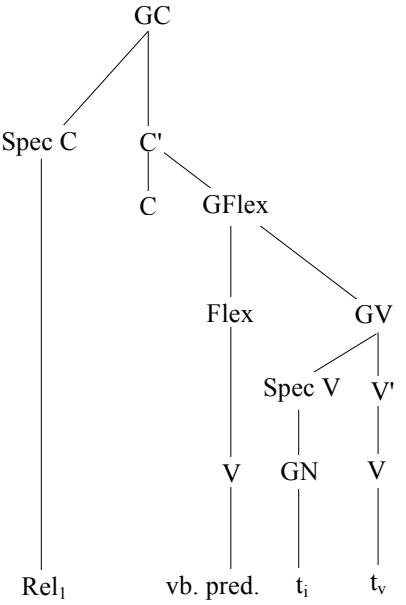
BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

(7) *Conduce după principiul: „Aşa e bine, pentru că aşa îmi place mie!“* ***ceea ce*** *ține la o întreprindere proprie, nu şi la televiziunea publică.* (B01, 71, 15)

Am văzut (*supra*, Cap. 2, § 3.2), că subiectul în limba română este în poziție postverbală, poziție A(rgumentală). Nominativul este un caz atribuit în poziție postverbală.

Structurile GC de sub (1) – (7) pot fi reprezentate astfel:

(8)

Am întâlnit în corpus (în categoria C – limbă vorbită) un exemplu în care relativizatorul subiect este dublat de un demonstrativ anaforic. Relativa este suspendată imediat după relativizator, enunțul continuând cu pronumele demonstrativ în poziție de subiect:

(9) *Am dat mai mult pe spirulină care era am dat mai mult pe spirulină o sută treişpe mii,* ***care aia*** *nu-i ajunge decât două săptămâni, ă i-a dat şi lecitină, n-am înțeles de ce i-a dat…* (C04, 28, 84)

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

1.2. Poziția *Obiect direct*

Deplasarea elementului relativ din poziția de obiect direct pune două probleme: dublarea prin clitic a relativului şi prepoziția *pe*, marcă a poziției sintactice de Obdir. Relativizatorii sunt aceiaşi, cei acceptați şi în poziția subiect.

(10) *Un singur mesaj: guvernul deplasează greul impozitelor de pe cele directe,* ***pe care***$_i$ ***le***$_i$ *plătești* t_i *vrei-nu-vrei, pe cele indirecte (TVA).* (B01, 353, 59)

În situațiile de tipul celei de sub (10), lanțul relativ coreferențial este alcătuit din pronumele relativ, poziția vidă (urma) şi cliticul coindexat.

(11) *Poate nu mă credeți, dar oricum nu pot spune tot* ***ce***$_i$ *simt* t_i *doar în 45 de secunde.* (C01, 282)

În (11), lanțul este alcătuit din relativ şi urmă, fără dublare prin clitic. Dublarea prin clitic depinde de pronumele selectat, care trebuie să autorizeze cliticul: *care* este întotdeauna dublat, *ce*, *cât*, *de* sunt opțional dublate, în funcție de natura antecedentului, de exemplu:

(12) a. *O imagine, asta a fost tot* [***ce***$_i$ *am crezut* t_i]. (C04, 145, 148)
b. * *Asta a fost tot* [***ce***$_i$ ***l***$_i$*-am crezut* t_i].
c. *Pierdu toată averea* [***ce***$_i$ *agonisise* t_i].
d. *Pierdu toată averea* [***ce***$_i$*-****o***$_i$ *agonisise* t_i].

Cu antecedent nominal vid, dublarea lui *ce* este imposibilă.

(13) a. *Nu poate omul toate* [*câte*$_i$ *le*$_i$ *dorește* t_i].
b. *Îi număra pe toți* [*câți*$_i$ *îi*$_i$ *vedea* t_i].
c. *Ăl* [*de*$_i$*-l*$_i$ *chemaşi* t_i] *nu mai vine?*
d. *Vestea* [*de*$_i$ *mi-i spune* t_i].

Cât şi *de* sunt frecvent dublate când au antecedent [+personal] şi rar, dar posibil, cu antecedent [–personal].

(14) a. **copilul* [*pe care*$_i$ *văd* t_i]
b. *locul* [*ce*$_i$ *mi-ai arătat* t_i]
c. *după atâtea mese* [*câte*$_i$ *înghițise* t_i]
d. *sfatul* [*de*$_i$*-mi dăduşi* t_i]

În (14 a), relativul apare însoțit de prepoziția *pe*, marcă a poziției de obiect direct. Prezența prepoziției nu depinde de natura GN antecedent, ci

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

de natura pronumelui folosit. Astfel, se observă că pronumele *care* este obligatoriu însoțit de prepoziția *pe* (în limbajul standard), *cât* este rar însoțit de prepoziție (mai ales când antecedentul este [–personal], de regulă apare fără prepoziție: *după atâtea mese câte înghițise*), iar *ce* şi *de*, fiind invariabile, nu admit niciodată prepoziția *pe*.

Spre deosebire de franceză şi italiană (limbi care cunosc fenomenul de cliticizare), unde cliticul este în distribuție complementară cu GN-obiect corespunzător, în limba română, cliticul apare simultan cu GN. Cliticul este generat în poziție argumentală, care îi conferă o interpretare funcțională. În termenii teoriei urmelor, cliticul leagă o categorie vidă în poziție argumentală[2]. În GB, agramaticalitatea enunțurilor din limba franceză în care cliticul dublează GN a fost pusă pe seama filtrului de caz: cliticele au nevoie de caz, pe care îl absorb din pozițiile argumentale, astfel GN nu mai poate primi caz. În limba română, GN coocurente cu cliticele pot primi caz (*cf.* generalizarea lui Kayne[3]) prin alte mijloace: prepoziția *pe*. Totuşi, dublarea presupune prepoziția, însă reciproca nu este întotdeauna adevărată:

(15) a. *Văd pe cineva / ceva.*
b. *Nu văd nimic / pe nimeni.*

Pe presupune selectarea unui GN [+personal, +individualizat]. Dublarea prin clitic de Ac este obligatoriu dependentă de tipul de obiect direct ([+specific, +definit]) şi de trăsătura semantică a centrului nominal ([+uman / +pronominal])[4].

Dobrovie, 1987, 1994/2000, consideră că mecanismul pe care îl presupune deplasarea elementului relativ trebuie parametrizat pentru limba română, iar corelația fenomenului de dublare a obiectului direct cu prezența cliticelor în structurile relative trebuie să fie consecința constrângerii exercitate de către acelaşi principiu al limbii şi nu o ipoteză. De asemenea, autoarea citată afirmă că structurile relative pot fi diferite într-o limbă dată, aceasta depinzând de strategiile alese: deplasare / non-deplasare, cuantificare / non-cuantificare[5]. Concluzia la care ajunge este aceea că structurile relative (şi interogative), ca şi GN dislocate se bazează pe deplasarea într-o poziție A, dar se califică drept structuri cuantificate numai dacă relativul sau GQ (cuantificatorul) din poziția inițială are trăsături de cuantificare marcate. Statutul de cuantificator al grupului relativ depinde de difuzarea trăsăturilor de cuantificare din elementul relativ pe care îl domină. În privința dublării prin clitic a obiectului direct,

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

consideră că o structură de tipul [Rel$_i$,cl$_i$, e$_i$] violează principiul conform căruia variabilele nu au caz. Relativul este un cuantificator care are nevoie de un caz, or categoria vidă neavând caz, nu este variabilă[6]. Româna are, în opinia lui Dobrovie, două tipuri de structuri relative: tipul *care* şi tipul *cine*, diferite în privinţa cuantificării.

Rămânând la marcarea acuzativului obiect direct cu prepoziţia *pe*, trebuie menţionat fenomenul, aproape generalizat în registrul oral, al suprimării acestei prepoziţii[7]. Cliticul este însă întotdeauna prezent, el făcând posibilă menţinerea legăturii cu poziţia de extracţie:

(16) *Ce măsuri s-au luat în zonă, pentru că din informaţiile* [***care***$_i$ ***le***$_i$ *am* pro t$_i$ *din cartier*] *şi invitata care a fost intervievată pe casetă, am înţeles că s-a furat o maşină în strada Nicolae Cânea, în aceeaşi săptămână…* (C05, 01)

(17) *Cu cei 25-30.000 de lei* [***care***$_i$ *ni-****i***$_i$ *vor da* pro t$_i$] *vom face aprovizionările de iarnă.* (C01, 103)

(18) *Eram în Brăila, sunt brăileancă, şi timpurile* [***care***$_i$ ***le***$_i$ *trăim* pro t$_i$ *acuma*] *le-am trăit io atunci în Brăila.* (C04, 64, 28)

1.3. Poziţia *Obiect indirect*

În limba română, dativul este un caz marcat morfologic, iar dublarea lui prin clitic este uneori obligatorie şi este posibilă oriunde.

(19) a. *copilul* [*căruia*$_i$ *îi*$_i$ *dăduse cartea* t$_i$]…
b. **copilul* [*de*$_i$-*i*$_i$ *dăduse cartea* t$_i$]…
c. *copilului* [*de*$_i$-*i*$_i$ *dăduse cartea* t$_i$]…
d. **copilul* [*ce*$_i$-*i*$_i$ *trimisese cartea* t$_i$]…
e. **copilului* [*ce*$_i$-*i*$_i$ *trimisese cartea* t$_i$]…
f. *toţi* [*la câţi*$_i$ *le*$_i$ *dăduse cartea* t$_i$]…

Remarcăm faptul că singurele construcţii acceptabile sunt cele de sub (19 a), (19 c) şi într-o oarecare măsură (19 f). *Care* este singurul relativ care acceptă extracţia din poziţia de obiect indirect cu dublarea prin clitic în D, datorită flexiunii sale bogate. Enunţul de sub (19 c) este ambiguu, relativul *de* (din cauza opacităţii lui în privinţa mărcilor flexionare) putând fi interpretat atât ca nominativ, cât şi ca dativ; în situaţia în care ar fi deplasat din poziţia de nominativ, indexarea din (19 c) trebuie refăcută:

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

(20) *copilului*$_{i}$ [*de*$_{j}$-*i*$_{i}$ *dăduse cartea* t$_{j}$]...

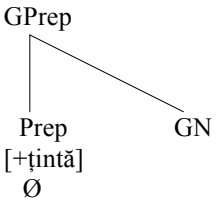
(Unde t_j reprezintă urma relativului deplasat din poziție de subiect).

Aceeaşi interpretare ar face posibil enunțul de sub (19 b), marcat ca nereperabil numai pentru indexarea respectivă.

În (19 f), relativul *cât* este însoțit de prepoziția *la*, marcă a dativului analitic[8] (posibil aici datorită valorii cantitative a relativului) şi este dublat prin clitic de D.

Dativul românesc, spre deosebire de nominativ şi acuzativ, care sunt cazuri structurale, este un caz inerent, atribuit în D-structură, exprimând funcția semantică inerentă [+țintă]. Dobrovie, 1989, tratează diferențele dintre obiectul direct şi obiectul indirect în termeni de caz. Fiind marcate cu caz inerent, obiectele indirecte nu sunt atribuite în S-structură, deci nu pot face distincția între diferitele tipuri de categorii vide. Prezența cliticelor în D va fi aşadar irelevantă pentru statutul de variabile al categoriilor vide pe care le leagă, mai mult, urmele lăsate de GN marcate cu caz inerent nu intră în tipologia categoriilor vide. Cornilescu, 1995, consideră dativul românesc atribuit de o prepoziție vidă lexical, în configurații de tipul:

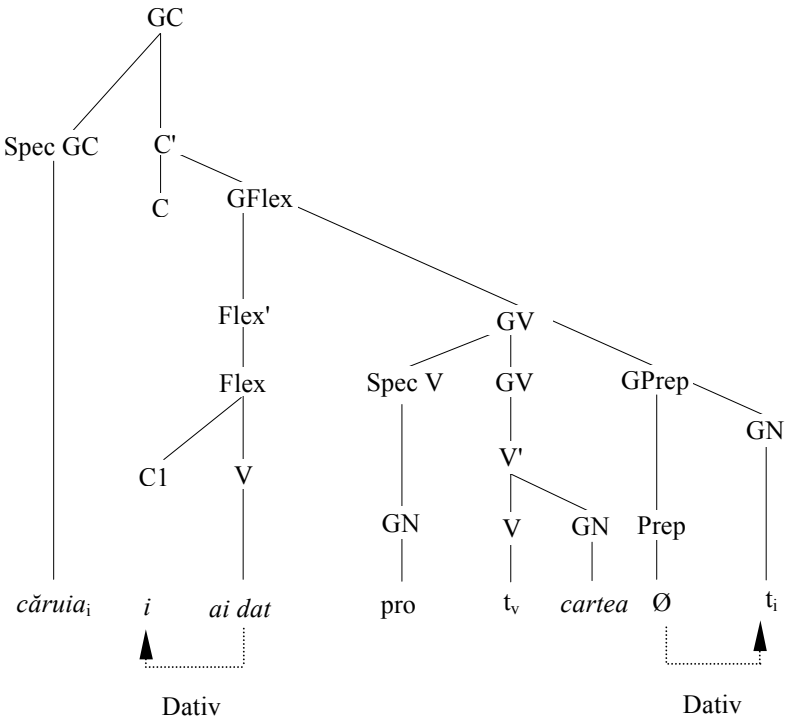
(21)

Aşadar, conform interpretării dativului atribuit de o prepoziție vidă, o structură de tipul (19 a) ar putea fi reprezentată astfel:

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

(22)

În limba vorbită, relativul deplasat din poziția de obiect indirect este uneori folosit invariabil, cliticul fiind cel care recuperează informația pierdută. În (23), pronumele antecedent al relativei este în cazul D, în acord cu cliticul. Remarcăm dezacordul din relativă, vorbitorul atribuind predicatului marca de plural a obiectului indirect:

(23) *Vă felicit cu difuzarea serialului „Clona“ în zilele lucrătoare şi dacă aţi putea să mai faceţi încă o bucurie* [$_{GD}$ *celor*$_i$ pro [$_{GC}$ ***care***$_i$ *le*$_i$ *plac „Secretul iubirii“*]]. (C01, 117)

În (24), cazul antecedentului este impus prepoziţional, aşadar, neexistând coincidenţă de caz şi poziţie sintactică între antecedent şi relativ, singura modalitate prin care se recuperează informaţia pierdută este cliticul:

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

(24) *Dragă PRO TV, aş vrea, în primul rând, să aduc condoleanţe şi păreri de rău celor năpăstuiţi de soartă,* [$_{GPrep}$ *pentru cei*$_i$ [$_{GC}$ ***care***$_i$ *viiturile şi, mai nou, tornadele, le*$_i$*-au răpit munca de-o viaţă, lăsându-i cu durerea şi speranţa*]]. (C01, 118)

1.4. Poziţia *Atribut* (complement al numelui)

1.4.1. Atribut genitival

(25) a. *marea* [$_{GC}$ [$_{GN}$ *ale cărei valuri*]$_i$ [$_{GFlex}$ *se sparg* t$_i$]]]...
b. *marea* [$_{GC}$ [$_{GPrep}$ *în* [$_{GN}$ *valurile căreia*]]$_i$ [$_{GFlex}$ *au plutit* t$_i$]]]...
c. *marea* [$_{GC}$ [$_{GN}$ *ale cărei valuri*]$_i$ [$_{GFlex}$ *le*$_i$ *adoră* t$_i$]]]...

Se observă posibilitatea de a avea două variante în S-structură, în ambele relativul în G fiind deplasat cu întregul GN care poate fi în poziţie de subiect (25 a), de circumstanţial (25 b) sau de obiect direct (25 c).

Transformaţional, structuri de acest tip se explică[9] prin legare relativă urmată de acord (care va implica şi constituentul posesiv prin copierea genului, cazului şi a numărului de la centrul genitivului) şi apoi deplasarea elementului relativ constrânsă obligatoriu de *Pied-piping*. După aplicarea deplasării relativului, GN adus în poziţie frontală i se vor aplica reguli morfofonemice care îl explică pe *-a* final: *ale cărei ferestre* / *ferestrele căreia*[10].

Toate exemplele din corpus în care relativul este atribut genitival sunt de tipul (a, c), probabil cel mai frecvent tip de atribut în limba actuală de uz mediu:

(26) *Îl ascult pe Richard Wagner* ***din a cărui*** *proză decupez foarte clar cuvântul „Securitate“.* (B03, 226, 29)

1.4.2. Dativ posesiv

Nilsson, 1969, semnalează situaţii în care relativul deplasat este dublat printr-o formă pronominală care nu are valoare de clitic, ci valoare de dativ posesiv, deci este component al unui GN:

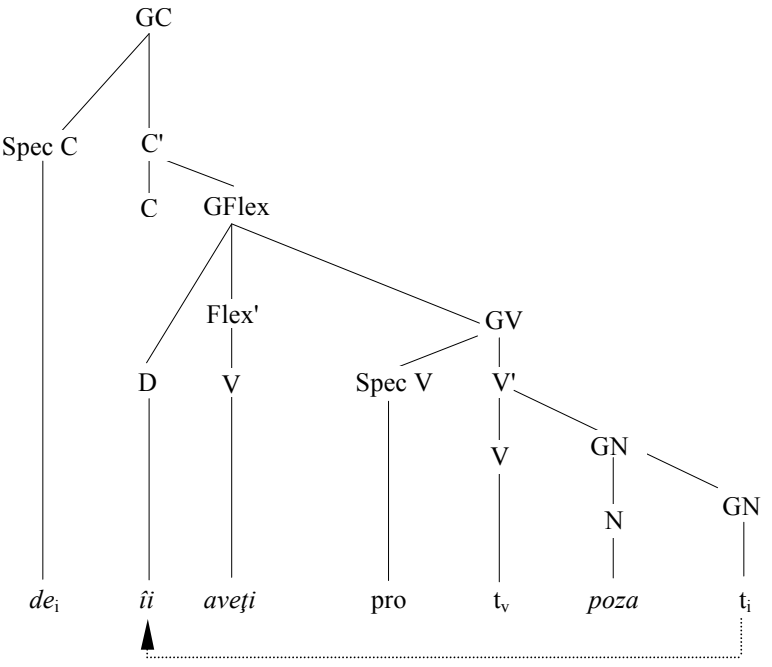
(27) *Mama dumneaei fusese cucoana Zamfiriţa*$_i$, [$_{GC}$ ***de***$_i$ [$_{GFlex}$ *-i*$_i$ *aveţi* [$_{GN}$ *poza* t$_i$ *în ulei*]]]. (*apud* Nilsson)

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

Lanțul coreferențial din (27) cuprinde trei elemente: relativul, pronumele în D şi urma relativului deplasat din GN, care ocupă poziția unui determinant nominal în genitiv.

Construcția relativă de sub (27) ar putea fi reprezentată astfel:

(28)

De asemenea, Nilsson, 1969, atrage atenția asupra sinonimiei construcțiilor:

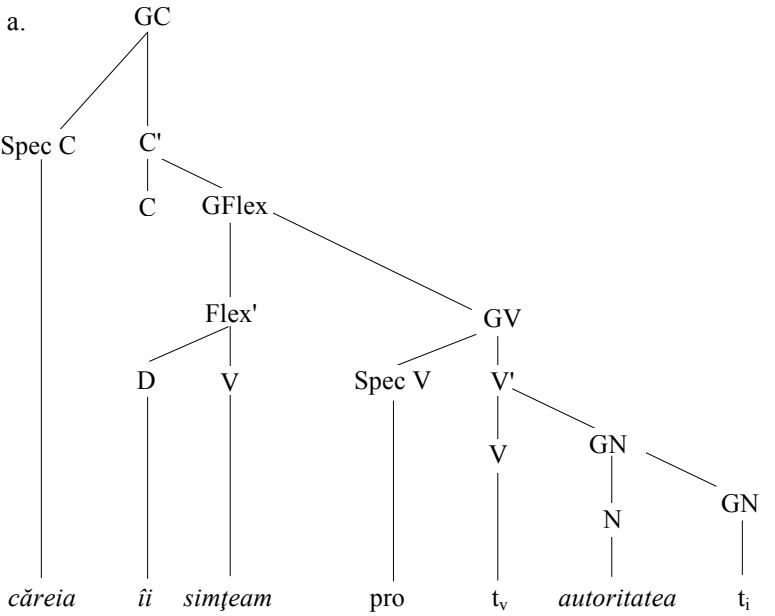
(29) a. *o dragoste* [*căreia*$_i$ [*îi*$_i$ *simțeam autoritatea* t$_i$]]...

b. *o dragoste* [*a cărei autoritate*$_i$ [*o*$_i$ *simțeam* t$_i$]]...

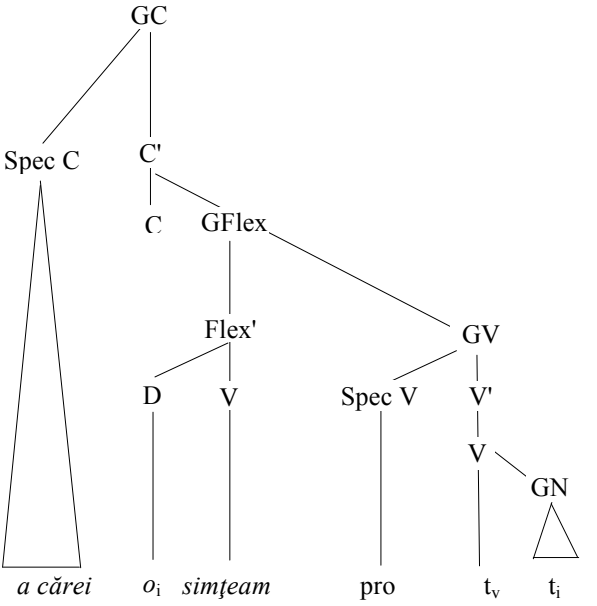
Reprezentările lor sunt diferite:

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

(30) a.

b.

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

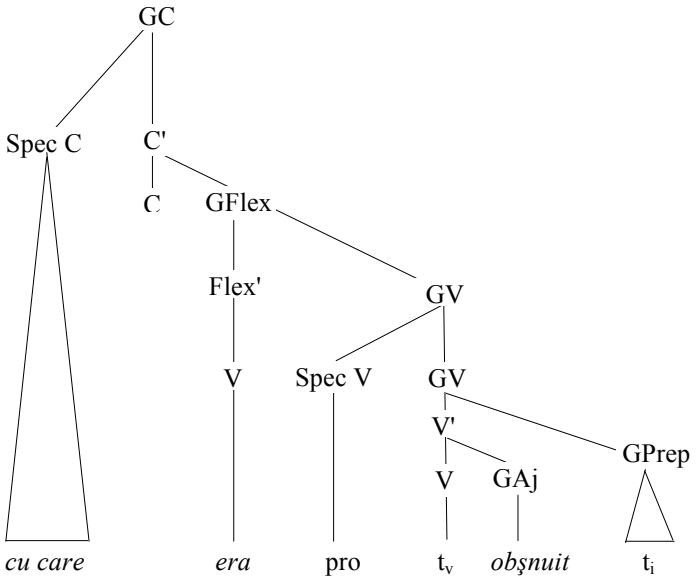
Deosebirea dintre (29 a) şi (29 b) constă în extensia grupului relativ. În (29 a) este deplasat numai determinantul nominalului *autoritatea*, iar urma lăsată de acesta apare sub nodul Flex, asemenea unui clitic, dativul explicându-se prin faptul că pronumele personal românesc nu are forme neaccentuate de genitiv. În (29 b), se deplasează întregul GN al cărui centru este nominalul în Ac – obiect direct, iar acesta trebuie dublat prin clitic.

1.5. *Obiect prepoziţional*

(31) a. *casa* [*cu care*$_i$ [*era obişnuit* t$_i$]]...
b. *ăl* [***de***$_i$ *m-am întâlnit cu el* t$_i$]]...
c. *aia* [*care*$_i$ [*te-ai îmbrăcat ieri cu ea*$_i$]] (A.B., text oral)

Structura de sub (30 a) este de forma:

(32)

În (31 b), urma grupului prepoziţional nu mai este vidă, ci este lexicalizată[11], este ocupată de un pronume cu prepoziţie. Fenomenul are caracter izolat, regional şi popular şi nu apare numai cu relativul *de*, care este invariabil, ci şi cu *care* (31 c), dar, în acest caz, prepoziţia nu se mai deplasează împreună cu grupul relativ.

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

1.6. Poziția *Nume predicativ* (atributiv de bază[12])

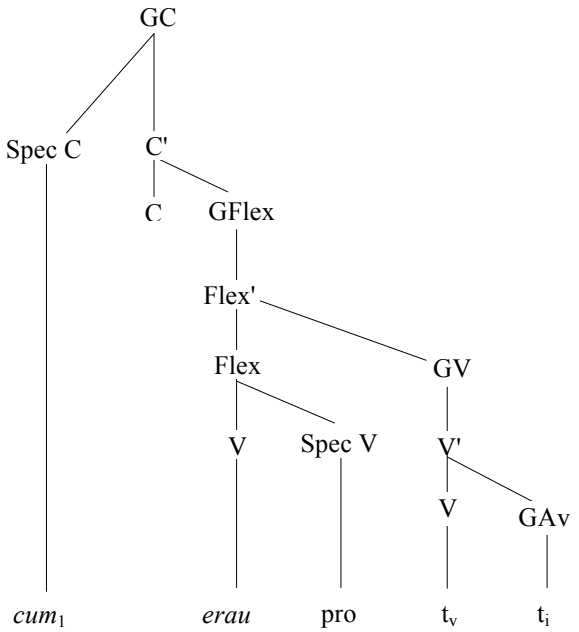
Poziția de extracție a relativului poate fi nume predicativ.

(33) *Autorul pare să ignore* [$_{GC}$ ***ce***$_i$ *înseamnă cu adevărat text de interes public* t_i] *şi desemnează prin această formulă strict textele cu conținut direct sau indirect publicitar, ceea ce este un abuz, de nu chiar o gigantică eroare.* (J02, 210)

(34) *Nici culorile nu mai sunt* [$_{GC}$ ***cum***$_i$ *erau* pro t_i]*, de bună calitate.* (B10, 523)

Reprezentarea lui (34) este:

(35)

1.7. Poziția *Element predicativ suplimentar* (atributiv transformat)

Relativul poate fi (element) predicativ suplimentar, deplasarea sa făcându-se peste mai multe noduri. Am reprezentat în enunț şi structura de origine a categoriei relativizate: grup prepozițional într-un GC conjuncțional suprimat. Mecanismul deplasării este similar cu cel din alte poziții:

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

(36) *Vă spun că legea asta în forma*$_i$ [***în care***$_i$ *o*$_j$ *vedeți* pro [$_{GC}$ e [$_{GFlex}$ e [$_{GV}$ e pro$_j$ [$_{GPrep}$ t$_i$]]]]], *chiar dacă o să se supere…* (C03, 18)

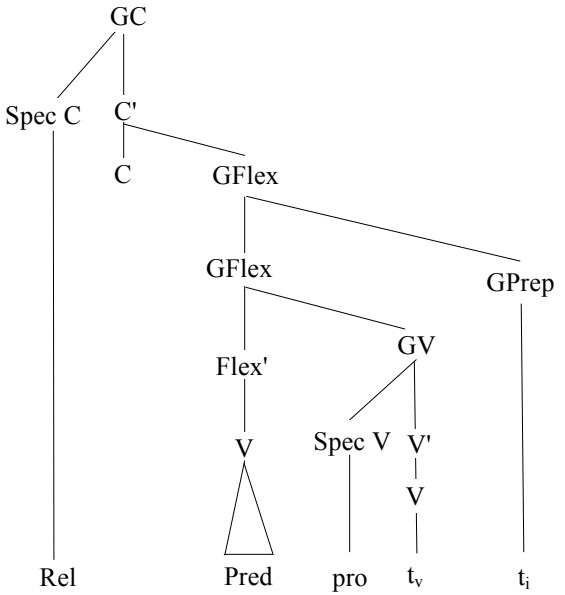
1.8. Poziții de *Adjunct*

În aceaste poziții apar pronume şi adverbe relative care pot fi însoțite şi de prepoziții (includem aici şi realizările în D şi G prepozițional ale circumstanțialelor):

(37) a. *locurile* [*prin care*$_i$ [*am căutat* t$_i$]]
b. *atâtea mâini* [*prin câte*$_i$ [*a trecut* t$_i$]]
c. *ziua* [*când*$_i$ [*ne-am întâlnit* t$_i$]]
d. *locul* [*unde*$_i$ [*l-am găsit* t$_i$]]
e. *parcul* [*pe unde*$_i$ [*ne-am plimbat* t$_i$]]
f. *perioada* [*de când*$_i$ [*nu ne-am văzut* t$_i$]]
g. *modul* [*cum*$_i$ [*a lucrat* t$_i$]]
h. *omul* [*grație căruia*$_i$ [*ai reuşit* pro *să te descurci* PRO t$_i$]
i. *pagina* [*asupra căreia*$_i$ [*se aplecase* t$_i$]]

Structurile de sub (37 a) – (37 f) pot fi reprezentate astfel (38):

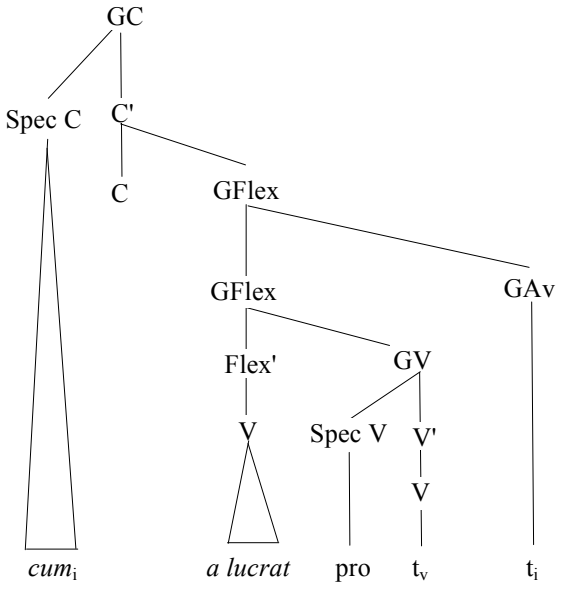
(38)

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

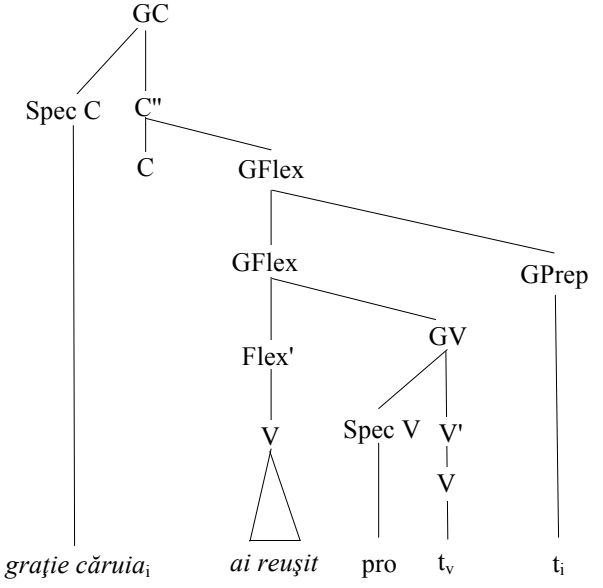
Enunțul (37 g) este reprezentat în (39):

(39)

Structurii de sub (37 h) îi corespunde (40):

(40)

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

1.9. *Deplasarea elementului relativ peste mai multe borne*

Deplasarea elementului relativ este o transformare nelegată (*cf*. engl. *unbounded*), care poate avea loc peste mai multe borne. Din această perspectivă, a locului de destinație a elementului deplasat, s-au identificat două tipuri de deplasare: scurtă (*cf*. engl. *short movement*), ca în (41 a) şi la distanță (*cf*. engl. *long movement*), ca în (41 b), (41 c). Am indicat sub (41 b) un caz de deplasare peste două borne, remarcând că o asemenea operație este autorizată în limba română. Extracția elementului relativ s-a făcut din poziția de obiect, sub nodul Flex fiind prezent cliticul coindexat [*-l*]. Sunt posibile şi deplasări peste trei borne[13], interpretarea relativului la o distanță atât de mare de urma coindexată fiind posibilă datorită cliticului – în (41 c) este un clitic de D:

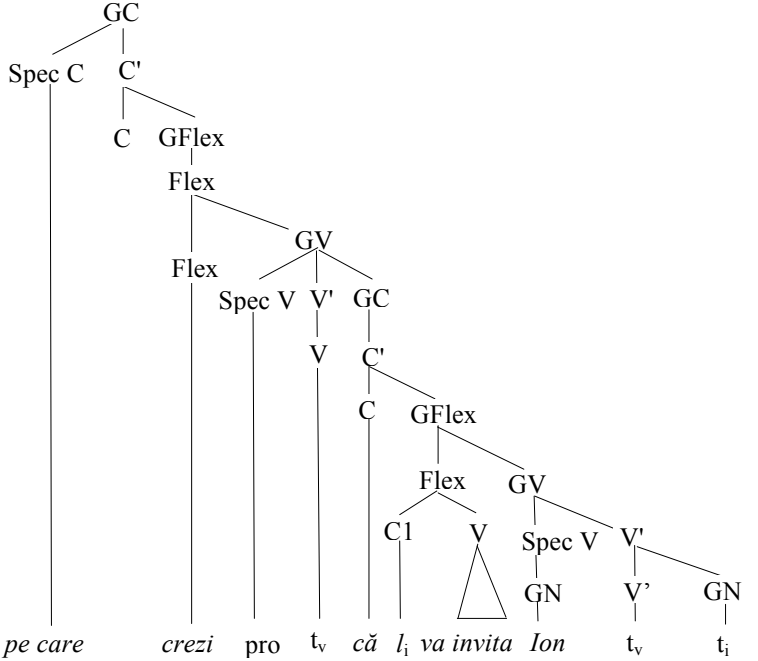
(41) a. *Omul* [$_{GC}$ ***pe care***$_i$ [$_{GFlex}$ ***îl***$_i$ *va invita Ion* t_i]] *nu va veni.*

b. *Omul* [$_{GC}$ ***pe care***$_i$ [$_{GFlex}$ *crezi* [$_{GC}$ *că* [$_{GFlex}$ ***-l***$_i$ *va invita Ion* t_i]]]] *nu va veni.*

c. *Erau întrebări* [$_{GC}$ ***cărora***$_i$ [$_{GAv}$ *probabil* [$_{GC}$ *că* [$_{GFlex}$ *vor încerca* [$_{GC}$ *să* [$_{GFlex}$ ***le***$_i$ *afle un răspuns* t_i]]]]]]. (*apud* Pană-Dindelegan, 1992).

În (42) reprezentăm S-structura construcției de sub (41 b):

(42)

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

Deplasarea elementului relativ se supune condiției de subiacență pentru că există posibilitatea deplasărilor ciclice (*Comp-to-Comp*). Poziția [Spec, GC] funcționează ca o „trambulină“ pentru elementul deplasat, care va avansa în SpecC al propoziției de rang superior, astfel fiind posibile deplasările la mare distanță.

Există însă structuri care blochează deplasarea elementului relativ, constituindu-se în *bariere*. Pentru construcțiile relative, condiția de subiacență a fost reformulată în termeni de barieră. Aparent, validarea construcțiilor de sub (41) ar fi un semn că în limba română condiția de subiacență nu este respectată, dar concluzia lui Rizzi[14] poate fi adoptată şi în cazul limbii române:

(43) *tânărul* [$_{GC}$ *căruia*$_j$ [$_{GFlex}$ *mă întreb* [$_{GC}$ *ce poveste*$_i$ [$_{GFlex}$ i_j-*am spus* t_i t_j]]]].

Relativul în D a trecut peste o bornă GC, care nu este barieră pentru deplasarea elementului relativ. În limba română, ca şi în italiană, GN şi GC sunt bariere:

(44) **tânărul* [$_{GC}$ *căruia*$_i$ [$_{GFlex}$ *întrevăd* [$_{GN\ \#}$ *posibilitatea* [$_{GC\ \#}$ t'_i [$_{GFlex}$ *să-*i_i *fi povestit asta* t_i]]]]]...

În (44), am notat cu # borna care blochează deplasarea elementului relativ. Urma t'_i reprezintă o urmă intermediară pe care elementul relativ o lasă în SpecC pe care l-a survolat. Exemplul (44) nu este acceptabil pentru că elementul relativ nu şi-a putut continua traiectoria până în SpecC, prin deplasări succesive. Neavând un Spec-„trambulină“, GN este o barieră pentru deplasarea relativului.

Este posibil ca un relativ să fie supus la două deplasări: o deplasare a GN şi o deplasare a elementului relativ:

(45) *tânărul* [$_{GC}$ *care*$_i$ [$_{GFlex}$ *crezi* [$_{GC}$ *că* t''_i [$_{GCFlex}$ *e considerat* t'_i [$_{GV}$ *a fi* t_i *bun*]]]]]...

Deplasarea elementului relativ Deplasarea GN

Relativul *care* se deplasează în poziția subiect a GFlex, unde i se atribuie cazul Nominativ, apoi se deplasează în [Spec, GC], alături de complementizatorul *că*, unde însă nu poate rămâne şi astfel, avansează în [Spec, GC] superior.

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

În termenii gramaticii „uzuale“, relativul deplasat asigură legarea sintactică a subordonatei relative de regentul nominal, dar „se analizează“ ca subiect al infinitivului (*a fi bun*).

2. *TESTE DE ACCESIBILITATE*

În această secțiune prezentăm rezultatele unui studiu efectuat pe un microcorpus conținând construcții relative cu conectivul *care*. Am urmărit să identificăm tiparul specific limbii române privind ierarhia pozițiilor sintactice relativizabile (comparativ cu ierarhia propusă de Keenan şi Comrie, 1977 (*Accessibility Hierarchy*), corelând aceste observații cu două strategii cognitive – strategia *încheierii* şi a *formei normale* (*Closure strategy* şi *Normal Form strategy*), formulate de Prideaux, 1984, *apud* Yamashita, 1994.

2.1. *Ierarhia accesibilității*

Ierarhia de accesibilitate propusă de Keenan şi Comrie, 1977, se bucură în ultimii ani de atenția cercetătorilor preocupați de analiza sintactică şi pragmatică (mai ales bazată pe corpus) a construcțiilor relative[15].

Keenan şi Comrie afirmă că poziția sintactică cea mai accesibilă atât pentru locutor, cât şi pentru receptor este poziția subiect. Celelalte (obiectul direct, obiectul indirect, numele în caz oblic etc.) sunt accesibile într-o măsură mai mică, în ordinea:

S > OD > OI > OBL > GEN > Comparativ

Funcțiile sintactice din schemă se referă la categoria relativizată, adică la relativizator. Ne propunem să vedem dacă şi în limba română locutorul respectă această ierarhie în formarea relativei.

2.1.1. Strategii cognitive

Yamashita, 1994, studiază propozițiile relative în limba engleză din perspectiva a două strategii cognitive (strategia *închiderii* şi strategia *formei normale*, formulate de Prideaux, 1984).

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

– ***Strategia închiderii***: în procesarea unei unităţi sintactice (propoziţie, frază) receptorul tinde să ajungă la finalul acelei unităţi cât mai curând posibil;

– ***Strategia formei normale***: receptorul prezumă că unitatea sintactică este procesată în formă canonică, dacă nu este marcată altfel.

Aceste strategii, aplicate la propoziţia relativă, îl conduc pe Yamashita, 1994, la următoarea ipoteză privind gradul de procesare a sintagmei *antecedent + relativ*: combinaţia OS se procesează mai uşor decât OO şi SS mai uşor decât SO.

Ne propunem să urmărim cum funcţionează aceste principii în cazul construcţiilor româneşti, pornind de la ipoteza că modul diferit de marcare a poziţiilor sintactice în română poate conduce la rezultate diferite.

Urmărim ierarhia accesibilităţii în „domeniul" relativizatorului, pentru că forma şi funcţia lui depind de categoria relativizată (cu unele excepţii, în amalgamările sintactice pe care nu le avem însă în vedere aici). Ierarhia de procesabilitate va fi urmărită în corpus pentru a identifica cea mai frecventă combinaţie antecedent – relativ.

2.1.2. Datele din limba română

Am folosit în această analiză un microcorpus alcătuit din 359 de construcţii, relative completive cu relativizatorul *care*. Toate exemplele sunt din categoria C.

Rezultatele privind ierarhia poziţiilor sintactice ocupate de relativizator se află în *Tabelul 1*:

<table>
<tr><th colspan="2">Poziţia sintactică</th><th>Nr. constr.</th><th colspan="2">Procent</th><td rowspan="11">Ierarhia identificată în corpus:

S > OD > OP > OI > A_G > A_P > NP</td></tr>
<tr><td colspan="2">S</td><td>242</td><td colspan="2">67,4%</td></tr>
<tr><td colspan="2">Od</td><td>64</td><td colspan="2">17,8%</td></tr>
<tr><td colspan="2">Oi</td><td>2</td><td colspan="2">0,6%</td></tr>
<tr><td rowspan="2">G Prep</td><td>Circ</td><td>12</td><td>3,3%</td><td rowspan="2">13%</td></tr>
<tr><td>Obprep</td><td>35</td><td>9,7%</td></tr>
<tr><td colspan="2">Np</td><td>1</td><td colspan="2">0,3%</td></tr>
<tr><td colspan="2">A genitival</td><td>2</td><td colspan="2">0,6%</td></tr>
<tr><td colspan="2">A prep</td><td>1</td><td colspan="2">0,3%</td></tr>
<tr><td colspan="2">Total</td><td>359</td><td colspan="2">100%</td></tr>
</table>

Tabelul 1 – Poziţiile sintactice ale relativizatorului

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

Aşa cum arată datele din *Tabelul 1*, *Ierarhia accesibilității* formulată de Keenan şi Comrie, se confirmă parțial în cazul românei[16] (*cf.* S > OD > OI > OBL > GEN > Comparativ[17]). Singura deosebire pe care o remarcăm este plasarea pe o poziție superioară a obiectului prepozițional (sau circumstanțial cu prepoziție), înaintea obiectului indirect în D. Explicația poate fi aceea că în română cazul marcat prepozițional este mai accesibil decât cel oblic; prepoziția este în toate cazurile impusă de guvernorul categoriei relativizate, aşadar nu se impune un efort suplimentar de procesare, ca în cazul atributului genitival. Am văzut, *supra*, § 1.4, că relativizatorul atribut pune probleme locutorului pentru că presupune deplasarea GN dominant o dată cu relativul. În ceea ce priveşte valorile obținute în calculul accesibilității, am constatat că (cel puțin pentru subiect şi obiect direct) sunt apropiate de datele obținute de Yamashita, 1994 şi de Haan, 1987, aşadar teoria este confirmată de datele din corpus şi în cazul românei.

Cel de-al doilea test efectuat pe acelaşi corpus are menirea de a verifica cea de-a doua ipoteză – relația funcțională dintre antecedent şi relative în acord cu ierarhia de procesabilitate. Am inventariat toate funcțiile sinactice ale antecedentului şi ale relativizatorului, apoi am grupat combinațiile obținute după tipurile majore discutate de Prideaux, *apud* Yamashita, 1994. Ipoteza lui Prideaux este că perechea antecedent – relativ respectă ierarhia: OS > OO > SS > SO, dacă e mai puternică strategia cognitivă a închiderii sau OS > SS > OO > SO, dacă prevalează strategia formei normale. Am sistematizat datele din corpus în *Tabelul 2*[18].

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

Antecedent-relativizator	Nr. c.	Nr. / tip	procent	
Op - Op/Od/Oi	67	79	22%	OO
Oi - Oi	1			
Od - Od/Op	11			
Op - S	72	126	35%	OS
Od - S	38			
Oi - S	16			
S - S	78	98	28%	SS
Np - S	20			
S - Od/Op/Ag	21	29	8%	SO
Np - Op	8			
Ag - Ag	1	12	3%	AO
Ag - Od/Op	4			
Ag - S	7			
Apoz - S		14	4%	
Ierarhia poziţiilor în corpus: OS > SS >OO >SO > AS > AO				

Tabelul 2 – Distribuţia funcţiilor antecedentului şi relativizatorului

Constatăm că rezultatele noastre confirmă ipoteza ierarhiei organizate după principiul *formei normale*, ceea ce înseamnă că în română, o limbă cu topică relativ liberă, ordinea constituenţilor este totuşi resimţită ca o coordonată importantă în organizarea enunţului. Am introdus în plus funcţiile atribut şi apoziţie, pentru a nu elimina nici o construcţie din corpus. Antecedentul apoziţie este destul de bine reprezentat în relativele completive, aşa cum am văzut şi în descrierea acestor construcţii. Pentru că apoziţia este nume în nominativ în toate cazurile avute în vedere, atunci procentul obţinut ar putea fi adăugat categoriei S(ubiect), pentru că din perspectiva procesării, apoziţia în nominativ este la fel de accesibilă ca şi subiectul. Adaosul procentelor respective la categoria SS nu modifică rezultatul final, pentru că aceasta rămâne oricum a doua opţiune în procesarea joncţiunii relative.

În concluzie, strategiile de procesare a relativei (preferinţa pentru o anumită categorie relativizată, relaţia dintre funcţiile antecedentului şi ale relativului) depind într-o mică măsură de trăsăturile particulare ale limbii, de particularităţile morfologice, şi se subordonează unor principii uni-

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

versale care țin de capacitatea de procesare, respectiv de receptare, a participanților la actul comunicării. Propoziția relativă este o configurație sintactică destul de complexă, totuși, se pare că frecvența ei mare, comparabilă cu subordonarea conjuncțională (*cf.* Vulpe, 1980) se explică prin faptul că vorbitorul uzează de anumite strategii prin care efortul de procesare (și de receptare) este atenuat.

Rezumând rezultatele analizei, aceste strategii sunt:

(i) relativizarea elementului cel mai accesibil;

(ii) respectarea pe cât posibil a ordinii canonice a constituenților;

(iii) plasarea de regulă la sfârșitul enunțului (respectând principiul lui Leech, 1983, – maxima „finalului greu" – conform căruia constituenții complecși sunt plasați la finalul unității sintactice)[19].

Așadar, complexitatea relativelor se compensează prin aceste strategii ajustate în funcție de constrângerile psiholingvistice manifestate în procesul de comunicare[20].

3. *PREDICAȚIA RELATIVEI*

Ne vom referi în această ultimă secțiune a lucrării la două aspecte care implică predicația subordonatelor relative: o opoziție modală (mai mult decât o simplă opoziție formală) și una pragmatică (focus și fundal).

3.1. Opoziția conjunctiv – indicativ

Concurența dintre conjunctiv și indicativ în construcțiile relative românești reprezintă o chestiune periferică în studiile dedicate relativelor sau în gramaticile noastre curente; puține sunt lucrările în care se menționează această opoziție, adesea indicându-se doar posibilitatea ca în anumite condiții relativa să fie construită cu verbul predicat la modul conjunctiv, fără a se da explicații privind factorii care determină prezența acestui mod (*cf.* $G.A_2$, 1966, 22, unde numeroase exemple de propoziții relative au predicatul la conjunctiv, dar sunt propuse numai pentru a ilustra faptul că prin acest mod se exprimă într-o enunțiativă potențială o acțiune realizabilă sau că atributivele relative pot avea nuanțe consecutive și finale).

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

3.1.1. Aportul analizelor efectuate

- NILSSON (1969)

Cea mai amplă discuție asupra problemei o întâlnim la Nilsson, 1969, 115 ş.u., care priveşte critic observațiile lui Dimand, 1904, despre modul verbal în română, precum şi pe cele făcute de Sanfeld-Olsen, 1962, cu referire specială la propoziția relativă.

Nilsson consideră imperfecte „regulile" propuse de Sanfeld şi Olsen, 1962, 343: (1) conjunctivul se foloseşte numai în propoziții non-accesorii (determinative / restrictive) când: (a) e vorba de un scop, de o destinație sau de un efect; (b) e vorba de o condiție care trebuie îndeplinită; (2) adesea conjunctivul e folosit după interogative sau după negații. Nilsson este în dezacord cu aceştia şi în privința afirmației că numai în relativele restrictive este posibilă folosirea conjunctivului.

Lingvista suedeză propune o analiză detaliată a condițiilor în care e utilizat conjunctivul, furnizând probabil prima descriere a distribuției acestui mod verbal în relativele româneşti. Nilsson, 1969, 116-122, prezintă trei tipuri de situații:

– *Cazul (a)* – subordonata implică ceea ce se doreşte de la antecedent;
– *Cazul (b)* – regenta conține o negație, este interogativă (directă sau indirectă) sau este condițională;
– *Cazul (c)* – antecedentul este sau conține un superlativ sau o expresie analogă.

Exemplele cu care sunt ilustrate cele trei cazuri sunt numeroase şi variate şi nu se limitează la relative restrictive („determinative", în terminologia cu care operează autoarea), infirmând astfel regula stabilită de Sanfeld-Olsen. Observațiile privind clasa / natura morfologică a termenilor care determină apariția conjunctivului sunt nuanțate: pentru cazul (a), de pildă, se indică atât verbe care „implică o aşteptare, o dorință" (*a vrea*, *a cere*, *a căuta*, *a aştepta*, *a trebui*), cât şi substantive care au aceeaşi proprietate (*gândul*, *găsirea*, *dorința*); se discută de asemenea opoziția [+/–determinat] pentru nominalul antecedent, relativele cu conjunctiv fiind posibile în ambele situații. Interesantă este, de asemenea, comparația cu franceza şi italiana atât sub aspectul tipurilor de construcții care acceptă sau impun conjunctivul, cât şi sub aspectul frecvenței în raport cu indicativul[21].

În ciuda varietății exemplelor pe care le oferă, a distincțiilor de finețe pe care le face, analiza lui Nilsson se limitează la descrierea celor trei cazuri,

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

fără a găsi o explicație pentru relația dintre factorii care declanşează opțiunea pentru modul conjunctiv şi relativa însăşi. Considerăm că descrierea construcțiilor de care ne ocupăm trebuie să conțină o asemenea explicație, precum şi o decizie privind plasarea mecanismului de selecție modală la unul dintre nivelurile lingvistice: sintactic, semantic sau pragmatic.

- KAMPERS-MANHE (1991)

Lingvistica franceză a acordat o atenție specială folosirii subjonctivului în propozițiile relative; atât în gramatici normative, cât şi în gramatici tradiționale sau în lucrări specializate se discută condițiile sintactice sau semantice ale prezenței subjonctivului[22].

Într-o lucrare dedicată exclusiv problemei opoziției dintre cele două moduri în structurile relative din limba franceză, Kampers-Manhe, 1991, ajunge la o concluzie similară cu cea formulată de Nilsson, 1969, identificând trei contexte principale în care relativa are predicat la modul conjunctiv:

a) *context volitiv* (relativă subordonată unui verb volitiv, unui verb volitiv încastrat într-o altă propoziție sau într-o frază imperativă).

b) *context negativ* / *interogativ* / *ipotetic* (antecedentul este complement al unui verb la formă negativă, interogativă sau al unui verb dintr-o propoziție condițională): în primele două contexte, antecedentul este un GN non-specific, fără referent identificabil.

c) *context superlativ* (factorul „subjonctivigen“[23] se găseşte în GN complex care conține relativa şi care este sau face parte dintr-o expresie superlativă).

Ipoteza lui Kampers-Manhe este aceea că în limba franceză, folosirea subjonctivului în propoziția relativă este determinată de acțiunea unui operator modal. Adaptând teoria lui Jackendoff, 1972, Kampers-Manhe, 1991, 233, admite prezența unui operator modal negativ, a unui operator modal interogativ şi a unuia condițional. Când GN care conține o relativă se găseşte în câmpul de acțiune al unui operator de acest tip, relativa va avea predicatul la conjunctiv, iar GN va primi o interpretare non-specifică.

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

3.1.2. Opoziția conjunctiv – indicativ în relativele româneşti

Excerptând din corpus construcțiile relative în care modul verbal din subordonată este conjunctivul, constatăm că toate conțin factorii „subjonctivigeni“ semnalați de Kampers-Manhe, 1991, indiferent de categoria sintactică (RC sau RP):

- ***Context volitiv***:

(46) *PD-ul a vrut să-i taie capul cu mâna PDSR-ului,* ***după care să****-l lase cu mâna întinsă.* (B01, 358, 59) (RP)

(47) *Se doresc mai multe articole cu conținut politic* ***în care să*** *se vorbească despre preşedintele Lukaşenko.* (B03, 264, 103) (RA)

(48) *O, de ce nu am şi eu pe cineva* ***care să*** *țină la mine, măcar un prieten sau o prietenă* ***care să*** *mă înțeleagă?* (B10, 599) (RA)

- ***Context negativ*** / ***interogativ*** / ***ipotetic***:

(49) *Bătrâna ieşi ca mută, măsurându-l în toată înălțimea lui. Nu mai avea* ***ce să*** *spună.* (B02, 221) (RP)

(50) *N-are* ***de ce să*** *se neliniştească, medicamentul ajunge acolo unde trebuie.* (B05a, 80) (RP)

Cu rol de operator negativ pot funcționa chiar substantive cu sens privativ:

(51) *Absența unei politici* ***care să*** *asigure corelarea dintre deschiderea pieței interne şi întărirea capacității întreprinderilor autohtone de a face față concurenței străine nu este întâmplătoare.* (J01, 325) (RA)

Am remarcat *supra*, Cap. 7, § 4.1, că relativele infinitivale conțin aceiaşi factori „subjonctivigeni“, care explică echivalența lor cu relativele conjunctivale subordonate unui complement vid al verbului *a avea* (sau *a fi*):

(52) *Face şi ea destule, că nu are* [$_{GD}$ pro [$_{GC}$ ***cine să*** *ne mai ajute*]]. (B10, 500)

Conchidem că relativele româneşti cu conjunctiv sunt atât relative completive, cât şi periferice; în privința conectivului, admit atât *relativizatori* pronominali şi adverbiali, cât şi anumiți *relatori* [(*cf.* (46)].

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

(53) *Îl trecură fiorii. Nu ştia* ***ce*** *să facă, să oprească ori să meargă direct în depou.* (B02, 200)

(54) *Se uitau doar. Nu aveam* ***cum*** *să ies, mi-era teamă.* (C05, 16)

(55) *Nu există spectacol pe litoral* ***unde*** *să nu fie solicitaţi de publicul care-i iubeşte.* (J03, 665)

În cazul relativelor circumstanţiale cu adjectivul *când*, conjunctivul este marca simultaneităţii acţiunilor din relativă şi matrice, însă acţiunea din relativă rămâne suspendată, deci virtuală:

(56) *Am aprins lumina de avarie.* ***Când să*** *mă cuprindă cu totul deprimarea, apare islandezul grupului nostru, Einar Gunnarsson.* (B03, 761, 28)

(57) ***Când să*** *pună piciorul pe prima treaptă, se uită speriat în compartimentul pasagerilor. Necunoscutul îl fixa mut, inexpresiv, cu ochii lucind.* (B02, 286)

(58) *Ori s-a bâlbâit Stelian* ***când să*** *zică da, ori Zoe Petre l-a dus cu vorba până când a cumulat ea şi postul lui, s-a pus consilier de politică şi internă şi externă.* (B01, 199, 31)

Aşadar, apreciem că nu există nici o legătură între selecţia modală şi tipul structural, ceea ce determină prezenţa conjunctivului este un set de trăsături semantice din matrice, care ar putea fi generalizate ca [+virtual], aşa cum afirmam *supra*, Cap. 7, § 4.1. În română, alături de relativele cu conjunctiv, în aceeaşi categorie trebuie incluse şi relativele infinitivale. Se poate vorbi astfel de o categorie semantică de relative *irealis*[24], care se opune relativelor *realis* (cu predicaţie realizată la indicativ). Modul predilect al relativelor *irealis* este conjunctivul, însă nu este exclus nici infinitivul (dacă verbul din matrice este *a avea* sau *a fi*) sau condiţionalul:

(59) *Există unele probleme în alcătuirea primului 11, întrucât Sărmăşan este singurul fundaş stânga de meserie din lot şi nu există un jucător de valoarea sa* ***care*** *ar putea evolua pe această parte.* (J04, 75)

3.2. *Focus □i fundal*

Asocierea lingvistică dintre antecedentul relativei şi agentul verbului din relativă rezultă din nevoia discursivă de *plasare în spaţiul conversaţional* (engl. *grounding*). În comunicare, referenţii sunt prezentaţi ca relevanţi pentru interlocutori în momentul în care sunt introduşi în discurs.

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

Relativele, ca structuri cu rol de ierarhizare sintactică[25], sunt folosite pentru a plasa în spațiul conversațional referenții a căror relevanță nu este clară din mențiunea anterioară sau din contextul extralingvistic[26]. Prince, 1981, discută trei tipuri de *grounding*; dintre acestea, unul este relevant pentru relative: *ancorarea*[27].

Funcția de *ancoră* a propozițiilor relative cunoaşte două ipostaze, are dublă natură: (a) ancorarea serveşte ca mijloc de identificare unică a referentului şi (b) serveşte ca mijloc de focalizare a referentului. Din această perspectivă, propozițiile relative se pot clasifica în două categorii: (a) relative care activează cognitiv informația denotată de centrul nominal şi (b) relative care ancorează referentul identificat deja la un alt referent, în scopul de a-i da proeminență. Cele două categorii par a corespunde cu clasele sintactice pe care le-am descris mai sus: *completive* şi *periferice*. După Depraetere, 1996, care studiază fenomenul de focalizare în relativele din limba engleză, există şi relative restrictive care pot fi folosite în scopul de a pune informația discursivă selectată în centrul interesului comunicativ al vorbitorului, adică pot fi *focus*.

Distincția *focus* vs. *fundal* este asociată de obicei opoziției nou / vechi, remă / temă. Depraetere, 1996, 710, şi Zafiu, 2000, 168, demonstrează însă că focalizarea, plasarea în prim plan a unor elemente din discurs depinde de intenția comunicativă a locutorului, aşadar mecanismul reliefării este profund subiectiv.

În trei tipuri de relative: pseudo-scindate, prezentative şi unele circumstanțiale temporale focalizarea pare a fi un mecanism pragmatic asociat mecanismului sintactic de formare a construcțiilor respective.

Considerăm, după Depraetere, 1996, 714, că trăsătura necesară şi suficientă a *focusului* este referirea la o succesiune de secvențe ordonate temporal şi limitate[28]; succesiunea este reflectată în ordinea lineară în care sunt prezentate situațiile, astfel, evenimentele prezentate într-o subordonată pot fi focalizate numai dacă sunt ulterioare celor din regentă (dacă ordinea lineară dintre propoziții este P(rincipală) – S(ubordonată)) sau anterioare situațiilor din principală (dacă ordinea e S – P).

(60) *Chiar se puse pe pat, cu mâinile împreunate sub ceafă, închise ochii în ideea să ațipească puțin,* ***când*** *pe retină îi apăru chipul cabalin al polițaiului de adineaori molfăind la nesfârşit gumă de mestecat, stăpân pe sine şi pe cei din jur.* (B02, 296)

(61) *...****când*** *a sunat, ea tocmai izbutise să-l ridice pe dig.* (B05a, 88)

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

Se poate observa acelaşi raport şi în cazul pseudo-scindatelor; în acest tip de construcţii, subordonata este întotdeauna antepusă regentei:

(62) *Deci **ceea ce** am vrut să vă explic, a fost numai, mă rog, să vă explic, să încerc să vă conving…* (C04, 186, 152)

În prezentative, relativa urmează obligatoriu regenta (în ordine lineară), raportul dintre evenimente fiind de cele mai multe ori de simultaneitate:

(63) *O urmăreşte pe Margareta **cum** se uită întâi la cer cu ochii mijiţi, apoi în jur, prin curtea cu garaje, pe la ferestrele din zidurile de beton.* (B02, 395)

Ambiguitatea lecturii unei circumstanţiale temporale de tipul (64) (discutate de Johnston, 1994) nu se poate rezolva recurgând exclusiv la conceptul de *focus*:

(64) *Maria scrie scrisori când e la cafenea.*

Focusul intonaţional[29] sau topica nu sunt suficiente pentru descrierea semantică a acestor construcţii:

(65) *Când e la cafenea, Maria scrie scrisori.*

După Johnston, 1994, o interpretare convenabilă din punct de vedere semantico-sintactic a acestor enunţuri este posibilă în termeni de *descriere a intervalelor*, în asociere cu modul de generare a construcţiei. Relativele circumstanţiale sunt adjoncţionate fie la GV, fie la GFlex. Distincţia sintactică determină interpretarea *intervalului* ca (a) parte a restricţiei sau ca (b) extensie nucleară a unui adverb de cuantificare. Sunt posibile astfel două „citiri“ pentru (65): „citirea restrictivă“[30] a adjunctului (66) şi „citirea restrictivă“ a matricei (67):

(66) *Întotdeauna*	[***când e la cafenea***]	RESTRICŢIE
	[*Maria scrie scrisori*]	EXTENSIA NUCLEARĂ
(67) *Întotdeauna*	[***Maria scrie scrisori***]	RESTRICŢIE
	[*când e la cafenea*]	EXTENSIA NUCLEARĂ

Aceeaşi reprezentare semantică o vor avea şi construcţiile în care relativa adverbială are sens episodic, trimiţând la o unică instanţă a eventualităţii:

(68) *Maria a scris scrisoarea când era la cafenea.*

Johnston, 1994, demonstrează că *focus*-ul (intonaţional sau obţinut prin ordonarea secvenţelor) nu determină lectura restrictivă a adjunctului sau a matricei, decât în dependenţă de tipul sintactic al construcţiei, de tipul de adjoncţionare. Autorul analizează numeroase construcţii temporale aso-

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

ciate cu diverse adverbe de cuantificare (unele mai sensibile decât altele la *focus*[31]).

Credem că o cercetare a interacţiunii dintre circumstanţialele relative şi adverbele de cuantificare în limba română ar fi profitabilă atât pentru descrierea relativelor, cât şi pentru faptul că ar furniza date interesante privitoare la trăsăturile tipologice ale limbii.

NOTE:

1 Numai formele *câţi*, *câte*, care funcţionează pronominal.

2 *Cf.* Dobrovie, 1994/2000; Baciu, 1996, 109; Cornilescu, 2002, 25-39, explică prezenţa lui *pe* şi a cliticului în termeni de gen semantic. GD cu *pe* sunt grupuri proeminente, care au interpretări argumentale de nivel obiect şi nu primesc lectură de tip *specie.* V. şi Dindelegan, 2003, 169 ş.u., pentru o descriere a ipostazelor sintactico-semantice ale prepoziţiei *pe*.

3 Baciu, 1996, 110: un GN lexical poate fi dublat prin clitic numai dacă este precedat de prepoziţii.

4 V. Guţu-Romalo, 1973, 1985.

5 Chomsky, 1977, defineşte *Wh-movement* ca asocierea a două fenomene distincte: deplasare şi cuantificare.

6 O categorie vidă α este o variabilă dacă şi numai dacă (a) ocupă o poziţie A, (b) e legată de un cuantificator, (c) e marcată pentru caz.

7 *Cf.* Guţu-Romalo, 2000, 53-54, pentru această greşeală şi pentru alte situaţii de folosire invariabilă a lui *care*; în acelaşi loc se semnalează şi cazuri de omiterea a prepoziţiei la antecedentul relativei, *a primit cei dintîi oaspeţi care au venit…*

8 *Cf.* Guţu-Romalo, 1973: „substituţia prin dativ în cazul construcţiilor cu *la* în care substantivul este determinat printr-un numeral cardinal nu este posibilă din pricina caracterului cazual invariabil al numeralului şi a situării obligatorii a determinantului înaintea substantivului, poziţie în care substantivul nu e compatibil cu articularea şi ca atare (…) nu este capabil să exprime cazul.“

9 *Cf.* Cornilescu, 1996, 72

10 Manoliu-Manea, 1977, 190, vorbeşte despre *capriciile relativului–atribut*, amintind pe lângă situaţii de tipul celor de sub (25), de incapacitatea românei de a forma relative în care atributul depinde de un nominal obiect indirect, din pricina marcării sintetice a dativului românesc: * *am întâlnit băiatul (la) a cărui soră i-am împrumutat o carte*.

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

[11] Manoliu-Manea, 1977, 185, numeşte acest fenomen *pronominalizarea nominalului*, amintind şi o altă situaţie în care prepoziţia relativului este suprimată, fiind identică cu cea care însoţeşte antecedentul*: întru noaptea ceaia* [*ce-l prinseră*]. Haegeman, 1994, 389, explică un fenomen similar în poloneză prin *copiere*.

[12] *Cf*. Pană-Dindelegan, 1976/1999.

[13] Acest tip de construcţie este semnalat de Pană-Dindelegan, 1992, 90.

[14] După Rizzi, *apud* Haegeman, 1994, 412, construcţii de tipul (41b) se supun subiacenţei, dar pentru limbi de tipul limbii italiene bornele trebuie supuse parametrizării. v. şi *supra*, cap. 3, § 3.2.

[15] Se pot identifica două direcţii în cercetările care pleacă de la teoria lui Keenan şi Comrie: (a) studii care îşi propun generalizări: Lehmann, 1986, pornind de la teoria accesibilităţii propune o versiune elaborată a ierarhiei funcţiilor sintactice, capabilă să dea seama de fenomene din mai multe limbi; Lehmann stabileşte o relaţie între gradul de nominalizare şi gradul în care se obţine o relaţie anaforică interpropoziţională; Peter de Haan, 1987, extinde cercetarea şi la relative non-restrictive, mai ales cu antecedent nominal nedefinit; lucrarea sa conţine şi o analiză pe corpus (text scris); (b) studii aplicative: teste bazate pe corpus în diferite limbi, care îşi propun identificarea unui tipar particular în limba respectivă: Matsumoto, 1991; Yamashita, 1994; Bican, 1999; Naucler, (f.a.); Cardie (f.a.).

[16] Ierarhia se confirmă în măsura în care datele sunt suficient de reprezentative; am ales în mod deliberat numai texte din registrul oral, pentru a avea o imagine asupra acestei ierarhii în procesarea spontană a construcţiilor relative.

[17] Funcţiile sintactice identificate de noi în corpus se deosebesc de cele din modelul avut în vedere, pentru că nu am analizat decât construcţii cu relativizator pronominal; o altă deosebire constă în faptul că noi am încadrat în acelaşi tip realizările obiect prepoziţional şi circumstanţial (pronume cu prepoziţie în ambele cazuri).

[18] În analiza noastră nu am ţinut seama şi de ordinea SVO / VSO din fiecare propoziţie relativă, pentru că, nedispunând de un corpus procesabil automat, operaţia de extragere a informaţiilor ar fi fost extrem de laborioasă. Rezultatele nu ar suferi modificări majore, însă regretăm că nu am putut respecta procedura standard pentru acest test. El ar trebui extins şi pentru alte categorii de relative şi pe un corpus compozit, dar acest lucru va fi posibil numai în momentul în care şi româna va avea un corpus procesabil automat.

[19] Această observaţie o facem bazându-ne pe observaţii empirice, fără a fi efectuat un calcul exact în corpus. Principiul lui Leech poate fi verificat dacă se măsoară lungimea frazelor care conţin relative (numărând cuvintele din fiecare frază) şi se urmăreşte distribuţia relativei în raport cu limitele unităţii frastice. Evident, un asemenea test nu se poate realiza „manual“ decât pe un număr mic de construcţii, ceea ce se poate dovedi nerelevant.

[20] Un test interesant ar fi să se urmărească rolul semantic al antecedentului şi relativului şi combinaţiile cele mai frecvente, ţinând seama de următoarele coordonate: rol semantic (Agent / Pacient sau Temă), funcţia sintactică, tranzi-

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)

tivitatea verbului şi trăsătura [+Animat], [+Uman] (a relativului şi antecedentului). Am făcut o astfel de glosare a corpusului pe o colecţie de aproximativ 600 de relative, identificând trei tipuri: A-Rel (relativ agent, subiect), P-Rel (relativ temă, obiect) şi S-Rel (relativ subiect, inanimat, vb. intranzitiv). Din păcate, analiza este nefinalizată, pentru că aceste date trebuie corelate cu trăsăturile antecedentului şi corpusul trebuie extins pentru cât mai mulţi relativizatori pronominali şi pentru o varietate de registre stilistice (în „exerciţiul" nostru nefinalizat am lucrat pe un corpus alcătuit exclusiv din relativele completive cu *care* din romanul lui Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*). Astfel, ipoteza ierarhiei accesibilităţii ar fi confruntată cu o ierarhie a accesibilităţii rolurilor tematice, la fel de importantă atât pentru vorbitor, cât şi pentru receptor.

21 *Cf.* Nilsson, 1969, 120, pentru observaţia că în cazul (c), în limba română este mai frecvent indicativul, spre deosebire de limba franceză, unde se preferă conjunctivul.

22 *Cf.* Corbeau, 1951; Grevisse, 1980; Le Bidois & Le Bidois, 1935-1938; Carlsson, 1969; Eriksson, 1979, citaţi de Kampers-Manhe, 1991, 6-35, care face o trecere în revistă a principalelor abordări şi a condiţiilor de ocurenţă inventariate. V., de asemenea, Kleiber, 1987, care abordează chestiunea subjonctivului în construcţiile relative în relaţie cu opoziţia relative restrictive / apozitive.

23 Termen utilizat de Kampers-Manhe cu sensul de factor responsabil de apariţia conjunctivului în relativă.

24 Termen preluat de la Grosu, 1994 şi Grosu şi Landman, 1998.

25 *Cf.* Zafiu, 2000, 171 ş.u., pentru mijloacele lingvistice de marcare a prim-planului şi a fundalului în limba română (opoziţiile temporal-aspectual, ierarhizarea sintactică prin subordonare şi mărcile adverbiale).

26 *Cf.* Fox şi Thompson, 1990, 300: „*to ground a noun phrase is to locate its referent in conversational space by relating it to a referent whose reference is clear, that is to a given referent in the immediate context.*"

27 *Cf.* Prince, 1981, 236: „*a discourse entity is anchored if the NP representing it is linked, by means of another NP, or 'anchor', properly contained in it, to some other discourse entity*".

28 Depraetere, 1996 operează cu două variabile semantice pentru acţiune / situaţie: [+limitată] (încheiată) şi [+telică] (care poate avea o limită). V. şi Zafiu, 2000, 39, distincţia între caracterul *durativ* vs. *telic* al acţiunii.

29 *Maria scrie scrisori la cafenea* şi *Maria scrie scrisori la cafenea.*

30 V. opinia frecvent formulată în literatură privind funcţia semantică a circumstanţialelor temporale: de a asigura restricţia unui adverb de cuantificare.

31 V. observaţia lui Rooth, 1985, *apud* Johnston, 1994, 3, că anumite adverbe (ex.: *numai*, engl. *only*) sunt în mod necesar asociate semantic cu elementul focalizat din propoziţie.

BDD-B455-11 © 2004 Paralela 45
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:24:06 UTC)